

II 39. 848

Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați
Facultatea de Litere
Catedra de Literatură, Lingvistică și Jurnalism

Rezumat

al tezei de doctorat cu titlul

Zvon, știre, presă în literatura română.

De la Caragiale la Preda

Doctorand:
Matei Damian

Coordonator științific:
Prof. univ. dr. Nicolae Ioana

11 39.848

ROMANIA
MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII, TINERETULUI ȘI SPORTULUI
UNIVERSITATEA DUNĂREA DE JOS DIN GALAȚI

Strada Domnească nr. 47, cod poștal 810008
Galați, România
E-mail: secretariat@ugal.ro

Tel.: (+4) 0236-130.108, 0336-130.108, 336-750.104
Fax: (+4) 0236-461.353
www.ugal.ro

C 266.600 / 109-2011

Către _____

Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați vă face cunoscut că în data de _____, ora _____, va avea în _____ loc susținerea publică a tezei de doctorat intitulată: "ZVON, STIRE, PRESĂ ÎN LITERATURA ROMÂNĂ. DE LA CARAGIALE LA PREDA", elaborată de domnul/doamna DAMIAN MATEI, în vederea conferirii titlului științific de doctor în Domeniul de doctorat - Filologie.

Comisia de doctorat are urmatoarea componență :

266, 600

Președinte:

Prof.univ.dr. Doinita MILEA
Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați

Conducător de doctorat:

Prof.univ.dr. Nicolae IOANA
Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați

Referent 1:

Prof.univ.dr. Lucian CHISU
Universitatea SPIRU HARET din București

Referent 2:

Prof.univ.dr. Nicolae OPREA
Universitatea din Pitești

Referent 3:

Prof.univ.dr. Mircea BÂRSILĂ
Universitatea din Pitești

Cu această ocazie vă transmitem rezumatul tezei de doctorat și vă invităm să participați la susținerea publică. În cazul în care doriți să faceți eventuale aprecieri sau observații asupra conținutului lucrării, vă rugăm să le transmiteți în scris pe adresa Universității, str. Domnească nr. 47, 800008 - Galați, Fax - 0236 / 461353.

SECRETAR DOCTORAT,
Ing. Luiza AXINTE

L. Axinte

Rezumatul tezei de doctorat

Zvon, știre, presă, în literatura română. De la Caragiale la Preda

elaborată de drd. Matei Damian

Studiul pe care ni-l propunem, intitulat *Zvon, știre, presă în literatura română. De la Caragiale la Preda*, este, în fapt, un rezultat al așa-numitei „seducții sociale” pe care factorul mass-media o declanșează. Dacă printre funcțiile pe care teoreticienii fenomenului le-au detectat nu se află și funcția de seducție, motivul stă în asimilarea acesteia cu funcția de divertisment ori de interpretare. Cert este că mass-media nu oferă doar o imagine socială cu pretenții de actualitate și acuratețe, ci o *interpretează* constant, oferind-o apoi societății reale, populate, de astă dată, doar de specia potențialilor consumatori. Această reinterpretare își găsește numeroase supape, de la funcția iconică a presei la funcția publicitară. În orice caz, ceea ce trebuie observat este că, deși textul de presă tinde spre precizie și acuratețe, actul de presă nu este nici pe departe atât de facil: fiindcă textul nu funcționează în absența lectorului, presa își ia rolul de oglindă a unei societăți pe care însăși o creează.

Sorin Preda demonstrează în câteva pagini falsitatea unei dileme literatură / jurnalism.¹ Cercetătorul se bazează în principal pe imposibilitatea trasării unor scheme de limbaj care să contureze clar specificul celor două. Mai mult, fiecare a împrumutat constant din procedeele celeilalte de-a lungul timpului: fie implicarea literaturii în cotidian, la adăpostul ficțiunii, fie deposedarea scriitorului de „subiecte”, prin trecerea în presă a faptului divers sau a materialelor *feature*, ce nu clamează actualitate ori precizie matematică. Așadar, folosindu-ne de ambiguitatea unui eventual demers de separare, am lansat ideea că ambele terenuri de creație sunt reflecții și extensii sociale, apărute fie de tranșeea ficțiunii (literatura), fie de remodelarea continuă a unei societăți virtuale tot mai pragmatice, cu funcție terapeutică ori narcotică pentru consumator (presa). Pornim, deci, de la caracterul în ultimă instanță ficțional al textului de presă.

Nu trebuie uitat că originile presei moderne stau exclusiv în escaladarea discursului mediatic european de secol XIX, oarecum patriarhal și cu accente inofensive de foileton, spre dinamismul presei americane din perioada Marii Crize: atunci, în condițiile în care reducerea nebulă a costurilor garanta încă o zi de viață, se naște informația ieftină, în sensul propriu al termenului. Diminuarea cheltuielilor cu salariile reporterilor, cu deplasarea în teren ori cu

¹ Sorin Preda, *Tehnici de redactare în presa scrisă*, Editura Polirom, Iași, 2006, pp. 14-17.

logistica se traduce într-o infuzie de forță improprie idealului deja mort de creștere a acurateții și fidelității față de informația corectă: solidificarea extrem de rapidă a arhivei de presă, ceea ce va duce în scurt timp la nașterea așa-numitelor *patterns* ale textului mediatic: scheme faptice fixe care, cu minime variații, transformă scena presei într-o confruntare bine – rău, mass-media eșuând secular în mit, basm ori folclor.² Chiar și în cazurile fericite ale interpretării ideologice sau lecturii de plăcere, media începuse deja să opereze cu termenii pe care John Hartley îi identifică în *consens* și *dezacord*, tandem care înscrie definitiv actul de presă în spectrul narației elementare: dacă fără conflict și personaje nu există eveniment de presă (și, firește, nici narațiunea originală), atunci protagoniștii unui fapt media se împart în „pozitivi” și „negativi”. Inițial, „pozitivii” mențin consensul, apoi ceilalți inițiază un dezacord care, firește, bruiază pacea. Previzibil, interesul primilor este să reinstaureze consensul, astfel că se naște conflictul benefic care, prin găsirea și sacrificarea unor „victime potrivite”, restabilește consensul.³

În aceste condiții, când faptul divers câștigă teren, nu miră proliferarea zvonurilor nu doar ca ferment social, ci chiar ca sursă a materialului de presă. Pentru a induce informațiile conforme cu interesele financiare proprii unei perioade și unui spațiu date, presa se transformă în prim-colportor, abandonându-și rapid menirea inițială, despre care doar strămoșii mai păstrau amintiri de sipet. Pare incredibil pentru lăncierii moderni ai media actuale faptul că începutul secolului trecut inaugura evenimentul inventat, clișeul absolut al unei realități prefabricate și de o extremă forță socială: Jurnalismul Galben, Presa de un Penny ori Era Gunoioului sunt fixări în timp și spațiu ale coordonatelor finale ale presei moderne.

Astfel s-a născut ideea unui mixaj pe care l-am dorit inedit: reflectarea presei în literatură. Textele literare ale perioadei Caragiale – Marin Preda oferă un material luxuriant pentru un astfel de studiu. Am ales o asemenea „mânie” de epoci literare din simplul motiv al incapacității de a renunța la vreunul dintre cei doi autori: Caragiale, cu bogăția de replici și de personaje, cu abundența de medii gazetărești și de tipuri ale gazetarului, iar Preda, cu acea galerie de atitudini pe care Ilie Moromete o declanșează în comportamentul de subiect al tuturor personajelor romanului *Moromeții*, ori cu redacțiile din *Viața ca o pradă* sau *Delirul*.

Am gândit lucrarea pe trei coordonate: zvonul, presa și ziaristul.

Primal capitol, intitulat *Zvonul*, va lua mai întâi în discuție premisele teoretice ale fenomenului și traseele detectate de sociologi ca Shibutani, Alport, Postman, Morin ori

² Peter Dahlgren, Colin Sparks (coord.), *Jurnalismul și cultura populară*, Editura Polirom, Iași, 2004, pp. 124-128.

³ John Hartley, *Discursul știrilor*, Editura Polirom, Iași, 1999, pp. 84-94.

Kapferer. Studiile acestora decantează substanța zvonului în raport cu diversele medii sociale de circulație, astfel că vor fi posibile clasificări și studii asupra nivelurilor de disipare a informației libere. Instrumentarul literar folosit ca aplicație este deosebit de bogat; având ca bază criterii minime de separare a spațiilor de deplasare a zvonului, vor putea fi identificate tipurile de zvon „rural”, respectiv „de târg”, în opere ca *Răscoala* și *Ion*, de Liviu Rebreanu, *Moromeții*, de Marin Preda, *Velerim și veler Doamne*, de Victor Ion Popa, sau *Orașul cu salcâmi*, de Mihail Sebastian. Vom fixa apoi coordonatele tipului personajului-colporteur, pentru a veni în întâmpinarea tușelor de identificare proprii studiilor sociologice în domeniu. De asemenea, într-un subcapitol intitulat *Zvon sau informație de presă?*, se va încerca identificarea solidității contactului dintre informația de circulație liberă și cea controlată redacțional, prin trimiteri la rădăcinile presei americane de senzație, situate la începutul secolului trecut. Vom proba și rolul primordial al zvonului în informația de presă a acelei perioade, ca și proliferarea abuzivă a zvonului-sondă, pentru modificarea traseului informațional în consonanță cu interesele legate de rentabilitatea publicațiilor.

Astfel vom face legătura cu al doilea capitol, intitulat *Presa*. După un scurt preambul teoretic, se va vedea că operele literare luate în discuție abordează o problemă variată: rolul presei în existența unor categorii sociale (unde vor fi urmărite reacțiile reprezentanților diverselor păături sociale în raport cu informația de presă), ziarul ca element defensiv, presa ca forță ofensivă ori culisele știrii de presă, cu aplicații pe opere ale lui Liviu Rebreanu, Tudor Mușatescu, Victor Ion Popa, Aurel Baranga, Al. Mirodan, dar mai ales I.L. Caragiale, și cu accente asupra modernității actului de presă în schițele și comedii caragialiene.

Al treilea capitol va fi, în fapt, o galerie a personajelor-publicist, de la opera lui I.L. Caragiale la cea a lui Marin Preda. După enumerarea trăsăturilor generale ale jurnalistului de calitate, identificate de teoreticieni ai fenomenului media, vom încerca stabilirea elementelor unei tipologii oarecum inedite, care, făcând abstracție de funcția ocupată de fiecare personaj în angrenajul redacțional, va analiza linia de comportament jurnalistic pe parcursul subiectului operei, concentrându-se pe urmărirea etapelor de evoluție/involuție a fiecărui personaj. De la Edgar Bostandaki, Rică Venturiano sau Caracudi, continuând cu Titu Herdelea, Ion Ozun, Mirel Alcaz, Remus Oloman ori Toma Pahonțu și sfârșind cu Cerchez, Ștefan Balint, Bartolomeu Zălaru ori Paul Ștefan, personajele vor fi disecate și încadrate, intenționându-se îmbogățirea textului cu numeroase similitudini de situație, replică ori caracter.

Fișec, lucrarea nu poate avea veleități de studiu integral; perioade literare diverse sunt luate în discuție, autori de anverguri diferite își găsesc similitudini de creație în replică, personaj, ori subiect. Însă am simțit ca necesară o cercetare care, aplicată pe texte literare, să

identifice, în paralel cu istoria mass-media, elementele constitutive ale actului de presă, de la origini (zvon, colportor, lipsa verificării informației, caracterul oficial / neoficial al acesteia), până la coordonatele presei moderne, cum ar fi informația politică sau de senzație, faptul divers, ierarhia redacțională ori personalitatea ziaristului.

De asemenea, perpetua întoarcere spre ideal va fi exploatată din plin, ea constituind, cum se va vedea, forța primordială care ghidează presa și ziaristii pe parcursul ilustrărilor literare considerate. În ce măsură ficțiunea întâlnește realitatea și care este rezultatul frecventelor confruntări dintre ele, urmează să arătăm.

Înainte de a trece la analiza traseului de zvon în interiorul subiectului operelor pe care le vom lua în discuție, credem ca ar fi oportună o abordare teoretică a fenomenului. În speță, vom cita din cunoscuta lucrare a lui Jean-Nöel Kapferer⁴, cea mai completă în domeniu, mai ales că cercetătorul face un inventar serios al definițiilor și clasificărilor conturate în diferitele stadii de cercetare a conceptului.

„Cea mai cunoscută definiție a zvonului prin dinamica sa i se datorează sociologului american T. Shibutani: zvonurile sunt știri improvizate, rezultând în urma unui proces de deliberare colectivă. După părerea lui, la originea zvonului se află un eveniment important și ambiguu [...] Zvonul este în același timp un proces de dispersare a informației și un proces de interpretare și comentare. Shibutani înțelege zvonul ca rezultat al unei acțiuni colective ce are drept scop atribuirea unui sens unor fapte inexplicabile [...] Colportând faptele și comentându-le, grupul ajunge la una sau două explicații. Evoluția conținutului zvonului nu s-ar datora distorsiunilor memoriei, ci evoluției și contribuției comentariilor făcute în timpul procesului de zvonire [...]

În general, toate simbolurile misterioase constituie un resort ideal pentru zvonuri: sunt ambigue, deci stârnesc întrebări [...] De câte ori publicul dorește să înțeleagă ceva și nu primește explicații oficiale, se produc zvonuri. Ele constituie *bursa neagră* a informației.

După cum se vede, definiția oferită de Shibutani este în același timp o teorie a apariției și a evoluției zvonului. Ea are în vedere zvonurile iscate la cald, ca urmare a unui eveniment. Nu toate zvonurile au drept sursă un eveniment ce trebuie explicat: unele, dimpotrivă, chiar creează evenimentul [...]

Definiția lui E. Morin, aplicând numele de zvon numai poveștilor neîntemeiate, a produs un efect pervers: zvonul a căpătat aspectul unei boli mintale răspândite în corpul societății [...] Această confuzie între zvon și maladie, chiar nebunie, e logică. Într-adevăr,

⁴ Jean-Nöel Kapferer, *Zvonurile*, Editura Humanitas, București, 1993.

dacă zvonul nu este decât expresia unei convingeri care circulă fără nici un temei, atunci constituie un fenomen irațional, adică semn de nebunie, echivalentul sociologic al halucinației. În consecință, explicația zvonului nu poate ține decât de domeniul psihiatriei: dacă oamenii se încred într-un zvon înseamnă că sunt nebuni.

Psihiatrizarea zvonului prezintă un considerabil avantaj practic: permite condamnarea tuturor celor ce nu gândesc la fel cu tine sau care nu aderă la „realitatea oficială”. Și dacă nu o fac, nu e vina lor: delirează.

Psihiatrizarea zvonului e consecința directă a refuzului de a recunoaște un fapt crucial: o informație falsă, odată introdusă în corpul social, se răspândește exact la fel ca și una veridică. Modul de difuzare nu ține de nebunie sau de halucinație colectivă, ci pur și simplu de regulile pe care se bazează viața socială. [...] Zvonul nu ne parvine niciodată prin persoane necunoscute, ci, dimpotrivă, prin persoane apropiate. Viața socială se bazează pe încredere: din principiu, nu pornim de la ideea că rudele noastre inventează, fabulează sau sunt victime ale halucinațiilor. [...]

Se uită prea des că veridicitatea unei informații decurge în primul rând din convenții și din delegarea sarcinii de a verifica. Aceasta nu se află înscrisă undeva într-un dicționar al adevărului și falsului, pe care oricine l-ar putea consulta imediat, apăsând pe tastele calculatorului personal. Noțiunea de adevăr, de informație verificată decurge dintr-un consens social: realitatea este, deci, esențialmente socială [...] Nu există, așadar o realitate, un fel de etalon al adevărului, ci realități. Pentru a-și forma o părere, fiecare se informează în imediata apropiere, în interiorul propriului grup sau clan.”⁵

Înainte de a trece la cea mai însemnată parte a expunerii lui Kapferer, trebuie reliefat un fapt esențial: ideea celor două surse ale cunoașterii (vorbim aici de mediile de informare, respectiv canalul transmisiei gură către gură) și a permanenței lor osmoze constituie veritabila coloană vertebrală a cărții, astfel că un nou periplu teoretic va preceda cu siguranță și o următoare secțiune, cea dedicată presei și rolului acesteia în existența diverselor categorii sociale.

Urmând, Kapferer susține că „... pentru public, linia de demarcație între informație și zvon nu e obiectivă. Publicul numește informație ceea ce consideră a fi adevărat și zvon ceea ce consideră a fi fals sau neverificat.

Astfel, nu natura mesajului sau a mijlocului prin care se vehiculează (presă *versus* din gură-n gură) determină în acest caz calificarea unei informații drept zvon. Linia de demarcație

⁵ Jean-Nöel Kapferer, *Zvonurile*, pp. 32-36.

între informație și zvon e subiectivă: este rezultatul unei acțiuni de convingere. Dacă cineva e convins de un mesaj relatat de un prieten sau o cunoștință, va considera că are de-a face cu o informație. În schimb, dacă are vreo îndoială, va califica același mesaj drept zvon. Aici se află paradoxul. Un zvon încetează să mai circule de îndată ce publicul îl califică drept „zvon”. În schimb, dacă nu este recunoscut ca atare poate să circule în voie. Este astfel nejustificată întrebarea: „Cum pot să creadă oamenii un astfel de zvon?” În realitate, transmiterea zvonului e dovada încrederii ce i se acordă și deci a existenței sale. Zvonul nu precede procesul de convingere, este însăși manifestarea lui vizibilă. Eticheta de „informație” sau de „zvon” nu se atribuie înainte de acordarea încrederii sau în lipsa ei: ea reprezintă o consecință. E vorba de o judecată de valoare total subiectivă.

Se înțelege astfel de ce zvonul pare mai sesizabil prin existența decât prin esența lui. Pur și simplu pentru că recunoașterea unui zvon nu e decât reflexul propriei îndoieli. Așa se explică faptul că persoane diferite riscă să ajungă la diagnostice opuse: unii vor numi zvon ceea ce alții vor numi adevăr [...]

Dacă această definiție populară a zvonului nu e acceptabilă ca definiție științifică, ea este fundamentală pentru explicarea impactului persuasiv al zvonurilor.

În general, orice definiție a zvonului bazată pe conceptele de adevăr și fals sfârșește într-un impas ce face inexplicabilă dinamica zvonurilor. Examinarea logică a opoziției dintre adevăr și fals demonstrează că linia ce delimitează informația de zvon este cât se poate de neclară. În general, publicul nu e în stare să distingă adevărul de fals atunci când o știre îi parvine din gură-n gură.

Deși când e vorba de zvonuri se pune în primul rând problema adevărului și falsului, de fapt ea nu e utilă pentru înțelegerea lor. Procesul de zvonire se declanșează atunci când anumite persoane se încred într-o informație și o consideră destul de importantă pentru a o răspândi în anturajul lor. Acest fapt nu spune nimic despre statutul real al acelei informații. Abia mai târziu, pe baza tuturor datelor, va fi posibilă examinarea veridicității sau, dimpotrivă, a lipsei de teme a zvonului. Dinamica zvonului este așadar independentă de problema autentificării lui.⁶

Ne apar ca îndestulătoare ideile citate până aici, urmând a fi conturat echivalentul literar al acestora. Instrumentarul epic pe care îl avem la dispoziție nu impresionează prin vastitate, ci mai degrabă prin complexitate, prin anvergura calitativă deținută. O utilă digresiune ar putea duce la exemplul pe care tot Kapferer îl dă, în legătură cu o anchetă

⁶ Jean-Nöel Kapferer, *Zvonurile*, pp. 37-38.

întreprinsă în deceniul al cincilea al secolului trecut în URSS, având ca subiect credibilitatea zvonurilor. Concret, rezultatul a fost următorul: 95% dintre intelectuali, față de 56% dintre țărani intervievați, au declarat că zvonul e mai plauzibil decât informația transmisă de mediile de informare oficiale.

În speță, după opinia lui Kapferer, se poate susține faptul că e specific intelectualilor să se încreadă în anumite zvonuri, deși afirmația e paradoxală. Neîndoielnic, se poate pretinde că, oriunde în lume, cu cât ești mai apropiat puterii, cu atât știi mai bine că informația prezentată publicului prin canalele oficiale de informare poate fi diferită de adevăr. Kapferer continuă:

„Ca să nu mori prost, trebuie să pleci urechea la zvonuri, acelea care dezvăluie adevărul ascuns în spatele aparențelor, al discursului sau al tăcerii oficiale. [...]”

În urma anchetei, s-a putut constata de asemenea că folosirea zvonului depinde de categoriile socio-profesionale. Țărani acordă cea mai mică încredere zvonurilor, **dar sunt cei ce le folosesc cel mai mult** (s. n.). Pentru ei, zvonul e un substitut al mediilor de informare oficiale, acestea fiindu-le mai puțin accesibile. Dimpotrivă, intelectualii beneficiază pe scară largă de mediile de informare oficiale, dar au nevoie de zvon pentru compensație. Pentru ei, zvonul e un corectiv: permite decodarea inteligentă a informațiilor oficiale...⁷

Sublinierea de mai sus ne va fi de o reală utilitate în sesizarea mecanismelor zvonului la nivelul subiectului epic, mai ales întrucât partea densă a materialului ce urmează a fi analizat consistă în piese de proză rurală. Pentru așternerea textului, iată o mostră a zvonului „urban” ori „de târg”:

„- Da-da! Mi-aduc aminte din copilărie! Un scandal teribil! Era student la matematici... socialist, probabil. Scria articole sarcastice. Critica tot și pe toți. Da-da-da!... Nu știi bine: a lovit pe un profesor de la facultate... Nu știi bine ce-a făcut!... Se vorbea la noi acasă cu mare indignare. Parcă era și o femeie la mijloc! Ioana Pallă! Asta am aflat mai târziu...”⁸ (Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*)

Spuneam mai sus că, după E. Morin, numele de zvon se poate aplica numai poveștilor neîntemeiate. Jean-Nöel Kapferer contrazice această opinie, motivând că, în acest caz, zvonul ce pornește de la un eveniment concret ar trebui denumit altfel, secționând inutil conceptul, de vreme ce diferențe notabile nu există:

„Structural, această abordare corespunde celei întreprinse de T. Shibusani: ea constă în selecționarea unui tip de relatare generată și difuzată din gură-n gură și în ridicarea ei la rang

⁷ Jean-Nöel Kapferer, *Zvonurile*, pp. 120-121.

⁸ Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, vol. II, Editura Albatros, București, 1970, p. 271.

de exponent al fenomenului zvon. Dar cum ar trebui să definim atunci zvonurile stârnite de un eveniment în legătură cu care grupul își pune întrebări, formulându-și propriile explicații și difuzându-le? Reținerea etichetei de zvon numai pentru relatările iscate din nimic obligă la crearea altor nume pentru fenomene care nu prezintă diferențe sesizabile în manifestările lor concrete.⁹

Fragmentul ales din romanul lui Teodoreanu ilustrează cumva spusele sociologului francez, însă o examinare atentă ar detecta ieșiri din tiparele zvonului, așa cum apar ele în viziunea lui Kapferer. Replica citată mai sus aparține personajului Dan Deleanu și e determinată de relatarea Monicăi despre vizita la Medeleni a negatului Vania Dumșa, eternul rebel al clanului, cel care avusese, de altfel, și tentative publicistice în anii furtunoși ai tinereții. Împotriva clasării pasajului la categoria *zvonuri* ar putea pleda un fapt evident: Dan rememorează; încearcă să sape în propriile amintiri și izbuteste să reconstituie (în ritmul oarecum ostentiv al reconstrucției unei fresce) imaginea unchiului său. Atât, însă. Privind în cealaltă direcție, sesizăm un prim fapt de interogație: exclamațiile *nu știu bine* (1) și *nu știu bine ce-a făcut* (2) ce anume traduc? Că memoria personajului a fost numai afectată de scurgerea timpului, ori că *nici atunci nu se știa bine ce se întâmplase*? Nici vorbă că, facil, prima variantă ar fi cea viabilă. Cu toate acestea, o altă constatare a personajului ne face să urmărim mai atent a doua alternativă: *Se vorbea la noi acasă cu mare indignare*. Iată că una dintre condițiile vitale ale existenței zvonului este îndeplinită! Un eveniment despre care *se vorbește* într-un cerc familial, o împărtășire de informații (de realități, poate alterate în clima de indignare) ce emană dintr-o întâmplare concretă.

Mai mult, senzația că avem de-a face cu însăși garderoba zvonului se intensifică în contact cu imaginea personajului Vania Dumșa, în condițiile în care, oricine ar încerca să-l portretizeze, desprinde inerent și o peliculă de *straniu*. Conturul aproape mitic al lui Vania este greu palpabil chiar și în descripția tihnitei Monica; *E frumos moșu Vania?* întrebă Dănuț. *Dăă!... Nu...* răspunde Monica, în tonul unei ezitări între afirmație și negație. Înalt, bărbos, cu voce de bas, provenind nominal și ca ivire din îndepărtata Rusie și plecând brusc tot într-acolo, modulează cu eleganță musculoasă fraze franțuzești și e imun la ostilități. Ochi verzi, de zeu al apei sărate, de vreme ce, când narează, „simți oceanul” (Monica). Ca portret fizic, eludează metodic concretul; ca paroxism, o entuziasmează pe imuabila Monica și o farmecă pe Olguța, ființă tumultuoasă, zeu suprem – prin spirit – al oricărui grup.

⁹ Jean-Nöel Kapferer, *Zvonurile*, pp. 34-35.

Ce am putut constata pe parcursul acestui capitol este existența unui permanent spectru al incertitudinii care îmbracă informația de circulație liberă, ca și principiul instabilității ce funcționează pe două niveluri: cel al informației și cel al mediului de disipare a acesteia. Propriilor mecanisme psihologice clișeizate ale receptorului le cad victimă atât informația, cât și receptorul însuși; prima circulă printre diverse jaloane ale denaturării, pentru a solidifica conștiința colectivă în solul clișeelor deja existente, înspre veracitatea muribundă a informației lipsite de minimul control al contextului oficial.

Încercăm în al doilea capitol – *Presa* – un modest inventar asupra elementelor unei problematice extrem de interesante, la nivelul subiectului unor opere literare: rolul pe care îl joacă presa, pe parcursul acțiunii, în evoluția diverselor categorii sociale, reprezentate de unul sau mai multe personaje. În cadrul suportului teoretic ce va sta la baza acestui demers (dimpreună cu inerenta sa rudă, critica) vom puncta cât se poate de concis premisele ce vor prefața studiul în sine; desigur că vorbim aici de câteva puncte de teorie a jurnalismului, referindu-ne în special la criteriile delimitării publicului, ca și la însemnătatea certă pentru noi a formei colectiv-plurale *publicuri*, foarte importantă pentru parcelarea segmentelor întru care se constituie necesar receptorii mesajului de presă.

Trecând apoi de partea materialului literar, desigur că vom lua în considerare opinii critice nu numai pe terenul susținerii celor ce se vor a fi demonstrate; dimpotrivă, orice apreciere va fi bine primită, construindu-se astfel baza pentru o trecere în revistă dacă nu completă, măcar nepărtinitoare. Astfel, edificiul se va sprijini pe câțiva stâlpi literari cerți, cu ajutorul cărora vom încerca să conturăm, apoi să stabilim categoriile sociale principale la care ne vom referi. În speță, am desenat o schiță a unui soi de orânduire socială primară, nepretențioasă, concepută special pentru a suporta orice modificare ulterioară; ne interesează aici straturile sociale de nuanță clară, reprezentative pentru literatura română a ultimului secol, indiferent de epocile de creație.

Mărturisind că ordinea nu se joacă defel cu aleatoriul, vom nominaliza prima pătură socială ca fiind aproape o instituție, fiindcă aceasta se umple consistent cu ruralul. Va prima tandemul *țăran/țărani*, ambele dimensiuni fiind la fel de cărnose dar fuzionând doar pe alocuri; vorbim deja de vrajba clasică dintre psihologia grupului și cea a individului, astfel că și recepțarea unui mesaj (nu neapărat de nivel mediatic) își va schimba permanent culoarea. Revenind la rural, vor fi interpelați și „sateliți” de rând ai celor mulți, aceștia constituindu-se în categoriile de personaje corespondente: *primarul* (nu întâmplător, *țăran* și el), *juniorul șef al de post*, *invățătorul* etc. E cert că nu se pot trece cu vederea nici adevărații *dirigibili* sau unchetele acestora, ei având deja alt sânge: *boierul*, *arendășul* sau chiar

intelectualul. Cu toate acestea, voluntar sau nu, asimilarea unui mesaj media se va face doar rareori fentând contaminarea cu mentalitatea pur rurală; vom vedea că majoritatea personajelor „adiacente”, cum sunt cele conturate mai sus, nu se vor putea sustrage efectului de scenă decât rareori. Va fi de asemenea ușor de realizat că o reacție diferită în fața aceleiași stimul înseamnă deja saltul spre alt nivel social, fie el și intermediar. Textele literare pe care ne vom baza se vor numi *Răscoala*, de Liviu Rebreanu, apoi *Moromeții*, de Marin Preda. Vom încerca plantarea unor jaloane care să ajute la semnalizarea francă a diferențelor de cadru și de atmosferă dintre subiectele celor două opere, pentru a-și afla totodată rostul și explicația existenței unor felii diferite de receptare a fluxului știrii (sau a formelor divers colorate ale acesteia).

Înaintând, vom murdări de praful de la țară o creatură aproape simbiotică, vag culturală și extrem de capricioasă: *micul funcționar/micul negustor*. Trebuie precizat că prin acest tunel se face trecerea spre urban; de fapt, e pasajul subteran care orbecăie dinspre praful aproape terapeutic al satului, spre nămolul maladiv al provinciei. Va trebui să acceptăm că glisarea socialului în această direcție va comporta de asemenea schimbarea setului de valori corespunzător și, în unele cazuri, alunecarea protagoniștilor spre niște roluri mult mai sportive: dacă Rebreanu aduce în față doar *receptori* lipsiți de reacție, Preda face un implant de sprint actorilor săi, pe când Tudor Mușatescu (*Titanic Vals*) sau V.I. Popa (*Take, Ianke și Cadîr*) produc *reacții* în sine.

Revenind la primele rânduri ale acestui studiu, ne vom delimita temporar de formula prea generală a „rolului presei în *existența* unor categorii sociale”, pentru a explica într-o măsură inerența diferențelor de percepere a media de către diferitele segmente de public; trebuie știut că, în consecință, literarul va fi ușor înghețat spre a face loc câtorva elemente de teorie a jurnalismului. Astfel, în ce privește fragmentarea audienței mesajului mediatic pe temeieri sociale, Dorin Popa¹⁰ distinge trei categorii de public:

1. *Primar*, alcătuit din cei pentru care media reprezintă un centru de interes permanent, util în activitate și existență.
2. *Secundar*, reprezentat de indivizi care își împart atenția între media și alte activități, de regulă, casnice sau de divertisment.
3. *Terțiar*, alcătuit din indivizi abia conștienți de media.

Această minimă încercare de categorisire a publicului va constitui, după cum vom vedea, un foarte util suport teoretic pentru înțelegerea denivelărilor de digerare a mesajului

¹⁰ Dorin Popa, *Mass-media, astăzi*, Editura Institutul European, Iași, 2002, p. 219.

venit sau nu pe cale mediatică (cel mai adesea prin intermediul presei scrise). Tot aici trebuie amintite două aspecte deosebit de importante: primul se constituie în gradul inerent de suficiență a oricărei clasificări, mutațiile în intermediar fiind totdeauna perfect posibile. În aceeași nuanță vom accepta fără îndoială glisări și mai generoase, dat fiind că ne vom afla aproape în permanență pe un patinoar natural, deci extrem de abrupt: acela al ficțiunii. Celălalt semnal de avertizare se va constitui într-un citat care va arăta că până și la nivel pur sociologic sunt posibile permutări între grupuri; insistăm, deci, asupra certitudinii unei baze cel mult suficiente de studiu, când ne referim la tentativa de segmentare citată mai sus. Așadar, tot D. Popa amintește: „Între niveluri există posibilitatea unor salturi sau treceri, condiționate însă cel mai adesea de factori: sociali, tehnologici și economici, dar și de timp.”¹¹

Capitolul al treilea, intitulat *Personajul-ziarist*, pornește de la premisa necesară că, spre a încerca portretizarea unui astfel de personaj, trebuie să dăm seamă asupra unei rețete eventuale, ca și asupra câtorva permutări de reguli: vorbim în primă instanță despre ziaristul ideal, moral, serafic, bronzat uniform de frecarea perpetuă cu diferite tipuri de aer (vom face, deci, apel la câteva elemente de teorie a *jurnalistului*). În al doilea rând – și aici intervine factorul literar – luăm în discuție variabilele, explozia lui *trebuie* înspre grotesc, caricatură, prost-gust, smerenie cu smalt; vedem fulminantul spectru al textului de presă ca pretext (dar nu spre exhibarea de stări, cum aminteam într-un studiu trecut), rază a *jurnalistului-text*, cel ce se construiește pe sine prin frază.

Construcția personajului-ziarist începe obtuz, principal, în același timp și ritm cu originalul, ziaristul autentic. Înainte de a urmări sinuoasa linie *constantă – variabile*, trebuie observată trăsătura care leagă cele două tipuri. Ea este enunțată de către Lyndon Baines Johnson, fost președinte al Statelor Unite, citat de către David Randall: „Faptul că cineva este ziarist este dovada unei oarecare lipse de caracter.”¹² Departe de a fi o calitate, *lipsa de caracter* este rareori un defect cert, din moment ce însăși etica jurnalistică pare a fi capitulat demult pe acest front. În viziunea aceluiași Randall, un bun jurnalist se precipită înspre subiect pe un tobogan de calități rapide, sprintare, dar care – vom vedea – nu exclude defel lipsa de caracter. Iată-le: o natură deschisă (incluzând „toate virtuțile și majoritatea viciilor de care are nevoie un reporter”), hotărâre, tupeu, pasiune, entuziasm, curiozitate.¹³ Echilibrul sau sobrietate vom căuta degeaba printre contururile ascuțite ale portretului unui ziarist de manual; porumbeii călători sau telegrafii ar putea milita pentru o eventuală etică a omului

¹¹ Dorin Popa, *Mass-media...*, p. 219.

¹² David Randall, *Jurnalistul universal*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 60.

¹³ *Ibid.*, pp. 60-62.

aflat în slujba adevărului, însă aici vorbim despre presa începutului de secol XIX. Foiletoane, cronici și multă informație utilitară umpleau paginile gazetelor de atunci.

Ziaristul modern, însă, e un copil firesc al presei moderne. Trebuie notat că începuturile presei autentice în spațiul vest-european constau încă, în viziunea multor specialiști, cu enclave ale unei literaturi de masă care putea fi difuzată ușor și ieftin; presa din Germania, Franța sau Anglia friza – moderat, e drept – patriarhalul. Mondenul venea de peste Atlantic, însă estompat, în ecouri leneșe. Ce se întâmpla, totuși, acolo? În vreme ce europenii citeau la gura sobei nuvele (*nouvelles*?!) de gazetă, americanii descoperiseră deja presa de scandal. A doua jumătate a secolului al XIX-lea marchează aici adevărata apariție a presei moderne, prin marea viteză a succesiunii de epoci în miniatură: mai întâi, perioada *Penny Press* (Presa Populară), timidă ridicare a subiectelor pre-mondene despre viața personalităților, urmată de celebra eră a Jurnalismului Galben (*Yellow Journalism*), inaugurată (și) de noile mijloace tehnologice care permiteau tipărirea color. *Culoarea*, deci, începe să câștige teren, în dauna unei rude etice, anume *acuratețea*. Michael Emery va constata: „[Yellow Journalism] în ce are mai rău, era un nou jurnalism lipsit de suflet.”¹⁴ Popescu adaugă: „Trămbițând grija pentru oamenii simpli, [Yellow Journalism] nu avea mari scrupule în ceea ce privește acuratețea. [...] sexul, crima pasională, abordarea științelor și a istoriei din perspectivă romanțioasă, biografia romanțată, parapsihologia, astrologia, ocultismul – iată câmpul semantic și „stilul” acestui tip de ziare. Mai mult: întrucât evenimentele cu un asemenea grad de senzaționalism nu se produc în ritmul cotidian al apariției ziarului, de multe ori evenimentele sunt inventate.”¹⁵ Urbanizarea masivă și valurile de imigranți au dus la nașterea *Muckraking Era* (Era Gunoiului), la hotarul dintre secolele XIX – XX. În această perioadă prețul redus al publicațiilor (găselniță a *Penny Press*), împreună cu senzaționalul Jurnalismului Galben, inaugurează epoca marilor tiraje (deci a nașterii *industriei* mass media). Faptul divers e rege, iar bruma eticii originare e camuflată definitiv.

Concluzia acestui preambul n-ar putea funcționa optim decât sub semnul celebrei fraze a lui H. R. Knickerbocker: „Ori de câte ori gășiți sute și mii de oameni sănătoși la minte care încearcă să iasă de undeva, în timp ce câțiva nebuni încearcă să intre, este sigur că aceștia din urmă sunt reporteri.”¹⁶

¹⁴ Michael Emery, Edwin Emery, *The Press and America. An Interpretative History of the Mass-Media*, 8th edition, Prentice Hall, New York, 1996, apud Cristian Florin Popescu, *Dicționar explicativ de jurnalism, relații publice și publicitate*, Editura Tritonic, București, 2002, p. 411.

¹⁵ Cristian Florin Popescu, *Dicționar...*, p. 411.

¹⁶ H. R. Knickerbocker, apud David Randall, *Jurnalistul...*, p. 63.

O caracterizare a personajului-ziarist ar trebui, aşadar, să meargă în două direcţii, ambele existente în raport cu portretul schiţat de Randall: în primă instanţă, îngroşarea pe diferite trasee a caracteristicilor citate, apoi dezgolirea lipsei de consistenţă a celor „etice”, timpurii, vechi amprente ale jurnalismului european de cenaclu.

Ruta zvon-presă-ziarist pe care am încercat s-o trasăm pe parcursul acestui studiu nu este una rectilinie. Ea suferă şi va suferi permanent mutaţii, în acord cu multiplele schimbări de sens ori cu permutările ce survin între diferitele componente ale fenomenului media şi în raport cu realităţile sociale sesizabile. Pe fundalul unor astfel de mişcări dense de substanţă, excursul ficţional s-a vrut o acţiune de disipare calmă a traseului precis al sociologiei şi teoriei presei, spre un câmp de studiu eliberat, detensionat, unde zvonul şi presa devin constituenţi ai substanţei epice sau dramatice, iar ziaristul se transformă în personaj.

BIBLIOGRAFIE

I. Texte literare

- BARANGA, Aurel, *Opinia publică. Cinci comedii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971.
- BARANGA, Aurel, *Opinia publică*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1980.
- BARANGA, Aurel, *Interesul general*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1982.
- BUCHERU, Ion, *Frumosul cotidian. Faţa nevăzută a lun(m)ii*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1985.
- CARAGIALE, I. L., *Teatru*, Editura Minerva, Bucureşti, 1980.
- CARAGIALE, I. L., *Momente*, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.
- CARAGIALE, I. L., *Momente*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1969.
- CARAGIALE, I. L., *Nuvele, povestiri, amintiri*, Editura Facla, Timişoara, 1984.
- DELAVRANCEA, Barbu, *Domnul Vucea*, Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1989.
- ISPIRESCU, Mihai, *Aprilie, dimineaţa*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1988.
- MAZILU, Teodor, *Mobilă şi durere*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981.
- MIRODAN, Alexandru, *Ziaristii*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1976.
- MUŞATESCU, Tudor, *Teatru I*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981.
- MUŞATESCU, Tudor, *Titanic Vals*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1983.
- PETRESCU, Camil, *Teatru I*, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.

- PETRESCU, Camil, *Patul lui Procust*, Editura Junimea, Iași, 1988.
- PETRESCU, Cezar, *Calea Victoriei*, Editura pentru Literatură, București, 1967.
- POPA, Victor Ion, *Take, Ianke și Cadîr*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1969.
- POPA, Victor Ion, *Velerim și veler Doamne*, Editura Facla, Timișoara, 1985.
- POPA, Victor Ion, *Teatru*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1969.
- PREDA, Marin, *Moromeșii*, vol. I-II, Editura Cartea Românească, București, 1981.
- PREDA, Marin, *Delirul*, Editura Cartea Românească, București, 1975.
- PREDA, Marin, *Cel mai iubit dintre pămînteni*, vol. I-II, Editura Cartea Românească, București, 1980.
- REBREANU, Liviu, *Ion*, Editura pentru Literatură, București, 1966.
- REBREANU, Liviu, *Răscoala*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1971.
- REBREANU, Liviu, *Romane*, vol. III, Editura Cartea Românească, București, 1986.
- SEBASTIAN, Mihail, *Orașul cu salcîmi*, Editura Eminescu, București, 1976.
- SEBASTIAN, Mihail, *Ultima oră*, Editura Eminescu, București, 1975.
- TEODOREANU, Al. O., *Hronicul măscăriciului Vălătuc*, Editura Junimea, Iași, 1989.
- TEODOREANU, Ionel, *La Medeleni*, vol. I-III, Editura Albatros, București, 1970.

II. Bibliografie de referință

1. Teoria literaturii

- ANGELESCU, Silviu, *Portretul literar*, Editura Univers, București, 1985.
- ANTOFI, Simona, MILEA, Doinița, coordonatori, *Forme și teritorii ale literaturii și ale discursului critic contemporan. I. Glosar și antologie de texte*, Editura Europlus, Galați, 2005.
- ANTOFI, Simona, *Critică și discurs: recuperări și re(con)stituirii literare*, Editura Europlus, Galați, 2008.
- BARTHES, Roland, *Plăcerea textului*, traducere de Marian Papahagi, Editura Echinoc, Cluj-Napoca, 1994.
- BOUTAILLE, Georges, *Literatura și răul*, traducere de Vasile Zincenco, Editura Univers, București, 2000.

- BOOTH, Wayne, *Retorica romanului*, Editura Univers, București, 1976.
- BREMOND, Claude, *Logica povestirii*, traducere de Micaela Slăvescu, Editura Humanitas, București, 1991.
- CĂLINESCU, Matei, *A citi, a reciti, către o poetică a (re)lecturii*, Editura Polirom, Iași, 2003.
- CIOCĂRLIE, Corina, *Pragmatica personajului*, Editura Minerva, București, 1992.
- CRĂCIUN, Gheorghe, *În căutarea referinței*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998.
- KAYSER, Wolfgang, *Opera literară*, Editura Univers, București, 1979.
- MARINO, Adrian, *Hermeneutica ideii de literatură*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987.
- MILEA, Doinița, *Forme ale ficțiunii narative*, Editura Alma, Galați, 2002.
- NEȚ, Mariana, *O poetică a atmosferei*, Editura Univers, București, 1989.
- TOMAȘEVSKI, Boris, *Teoria literaturii. Poetica*, traducere, prefață și comentarii de Leonida Teodorescu, Editura Univers, București, 1973.
- WELLEK, René, WARREN, Austin, *Teoria literaturii*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967.

2. Sociologie și mass-media

- CAZENEUVE, Jean, *La Communication de Masse. Guide alphabetique*, Denöel/Gonthier, Paris, 1976.
- CHIȘU, Lucian, *Introducere în mass-media*, Editura Fundației „România de mâine”, București, 2001.
- COMAN, Mihai, *Introducere în sistemul mass-media*, ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2004.
- HARTLEY, John, *Discursul știrilor*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- KAPFERER, Jean-Nöel, *Zvonurile*, Editura Humanitas, București, 1993.
- PATAPIEVICI, Horia-Roman, *Cerul văzut prin lentilă*, Editura Polirom, Iași, 2002.
- POPA, Dorin, *Mass-media, astăzi*, Editura Institutul European, Iași, 2002.
- POPESCU, Cristian Florin, *Dicționar explicativ de jurnalism, relații publice și publicitate*, Editura Tritonic, București, 2002.
- RANDALL, David, *Jurnalismul universal*, Editura Polirom, Iași, 1998.

III. Repere critice

- BALOTĂ, Nicolae, *De la Ion la Ioanide*, Editura Minerva, București, 1982.
- BALOTĂ, Nicolae, *Romanul românesc în secolul XX*, Editura Viitorul românesc, București, 1997.
- BĂLU, Ion, *Cezar Petrescu*, Editura Albatros, București, 1972.
- BĂLU, Ion, *Marin Preda*, Editura Albatros, București, 1976.
- BRĂDĂȚEANU, Virgil, *Comedia în dramaturgia românească*, Editura Minerva, București, 1970.
- CĂLIN, Liviu, *Camil Petrescu între oglinzi paralele*, Editura Eminescu, București, 1976.
- CĂLIN, Vera, *Metamorfozele măștilor comice*, Editura pentru Literatură, București, 1966.
- CĂLINESCU, Alexandru, *Caragiale sau vîrsta modernă a literaturii*, Editura Albatros, București, 1976.
- CĂPUȘAN, Maria Vodă, *Dramatis personae*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980.
- CĂPUȘAN, Maria Vodă, *Caragiale?*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
- CIOCULESCU, Șerban, *Aspecte literare contemporane. 1932-1947*, Editura Minerva, București, 1972.
- CIOCULESCU, Șerban, *Viața lui I. L. Caragiale*, Editura Minerva, București, 1972.
- CONSTANTINESCU, Pompiliu, *Romanul românesc interbelic*, Editura Minerva, București, 1977.
- CROHMĂLNICEANU, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I-III, Editura Minerva, București, 1972.
- CROHMĂLNICEANU, Ovid S., *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, Editura Cartea Românească, București, 1984.
- CUBLEȘAN, Constantin, *Dicționarul personajelor din teatrul lui Caragiale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
- ELVIN, B., *Camil Petrescu. Studiu critic*, Editura pentru Literatură, București, 1962.
- GHITOI, Adriana, *Caragiale publicist*, Editura Tritonic, București, 2005.
- GRIGOR, Andrei, *Marin Preda – Incomodul*, Editura Porto-Franco, Galați, 1996.
- IACOB, Livia, CREȚU, Bogdan, *Romancierii interbelici*, Editura Institutul European, Iași, 2006.

- IORGULESCU, Mircea, *Marea trăncăneală. Eseu despre lumea lui Caragiale*, ediția a II-a, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994.
- IOSIFESCU, Silvian, *Momentul Caragiale*, Editura pentru Literatură, București, 1963.
- IOSIFESCU, Silvian, *Literatura de frontieră*, Editura enciclopedică română, București, 1971.
- MANOLESCU, Nicolae, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, vol. I-III, Editura Minerva, București, 1980 (vol. I), 1981 (vol. II), 1983 (vol. III).
- MILICESCU, Emilia Șt., *Delavrancea*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975.
- MÎNDRA, Vicu, *Însemnări despre literatură și teatru*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958.
- MÎNDRA, Vicu, *Victor Ion Popa*, Editura Albatros, București, 1975.
- MUTHU, Mircea, *Liviu Rebreanu sau paradoxul organicului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1993.
- NEGREA, Gelu, *Anti-Caragiale*, Editura Cartea Românească, București, 2001.
- NEGREA, Gelu, *Dicționar subiectiv al personajelor lui Caragiale*, Editura Cartea Românească, București, 2009.
- OPREA, Nicolae, VLASIE, Călin, *Literatura română postbelică între impostură și adevăr*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000.
- OPREA, Nicolae, *Opera și autorul*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001.
- PÂRVULESCU, Ioana, *În Țara Miticilor. De șapte ori Caragiale*, Editura Humanitas, București, 2007.
- PÂRVULESCU, Ioana, *Lumea ca ziar. A patra putere: Caragiale*, Editura Humanitas, București, 2011.
- PETRAȘ, Irina, *Camil Petrescu. Schițe pentru un portret*, Editura Demiurg, București, 1994.
- PETRESCU, Aurel, *Opera lui Camil Petrescu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972.
- POPA, Marian, *Homo fictus*, Editura pentru Literatură, București, 1968.
- POPA, Marian, *Camil Petrescu*, Editura Albatros, București, 1972.
- RACHIERU, Adrian Dinu, *Pe urmele lui Liviu Rebreanu*, Editura Sport-Turism, București, 1986.
- RAICU, Lucian, *Liviu Rebreanu*, Editura pentru Literatură, București, 1967.
- STANCU, Horia, *Cezar Petrescu*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957.
- TOMUȘ, Mircea, *Romanul romanului românesc*, vol. I-II, Editura Gramar, București, 1999-2000.
- TOMUȘ, Silvia, *Ionel Teodoreanu sau bucuria metaforei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980.

- TRANDAFIR, Constantin, *Mihail Sebastian între viață și ficțiune*, Editura Fundația Culturală Libra, București, 2007.
- TEPOSU, Radu G., *Viața și opiniile personajelor*, Editura Cartea Românească, București, 1983.
- UNGHEANU, Mihai, *Marin Preda: vocație și aspirație*, Editura Eminescu, București, 1973.
- VARTIC, Ion, *Clamul Caragiale*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2002.
- VIANU, Tudor, *Studii de literatură română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965.
- VLĂDESCU, Andreea, *Marin Preda sau triumful conștiinței*, Editura Cartea Românească, București, 1993.
- ZARIFOPOL, Paul, *Pentru arta literară*, vol. I-II, Editura Minerva, București, 1971.

IV. Antologii, dicționare, istorii ale literaturii

- BRĂDĂȚEANU, Virgil, *Istoria literaturii dramatice românești și a artei spectacolului*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979.
- CĂLINESCU, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, Editura Minerva, București, 1982.
- GHIȚULESCU, Mircea, *Istoria literaturii române. Dramaturgia*, Editura Academiei Române, București, 2007.
- MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
- MÎNDRA, Vicu, *Incursiuni în istoria dramaturgiei române. De la Gh. Asachi la Camil Petrescu*, Editura Minerva, București, 1971.
- MÎNDRA, Vicu, *Istoria literaturii dramatice românești. Vol. I: de la începuturi până la 1890*, Editura Minerva, București, 1985.
- MUNTEANU, George, *Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici*, vol. I-II, Editura Porto Franco, Galați, 1994.
- NEGOIȚESCU, Ion, *Istoria literaturii române*, Editura Minerva, București, 1991.
- POPA, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, ediția a II-a, Editura Semne, București, 2009.

- SIMION, Eugen, coordonator, *Dicționarul general al literaturii române*, vol. I-VI, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004-2007.
- UNGUREANU, Cornel, *Geografia literaturii române, azi*, vol. I, Editura Paralela 45, Pitești, 2003.
- ZACIU, Mircea, PAPAHAĞI, Marian, SASU, Aurel, coordonatori, *Dicționarul scriitorilor români*, vol. I-II, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995-1998; vol. III-IV, Editura Albatros, București, 2001-2002.
- *** *Scriitori în lumina documentelor*, antologie și note de Horia Oprescu, Editura Tineretului, București, 1968.
- *** *Din presa literară românească a secolului XIX*, ediția a II-a, antologie, note și glosar de Aurel Petrescu, Editura Albatros, București, 1970.
- *** *Marin Preda*, argument și antologie de Mihai Ungheanu, Editura Eminescu, București, 1976.
- *** *Timpul n-a mai avut răbdare: Marin Preda*, antologie, prefață și tabel cronologic de Eugen Simion, Editura Cartea Românească, București, 1981.
- *** *Aurel Baranga*, antologie, prefață, tabel cronologic și bibliografie selectivă de Mihaela Cristea, Editura Eminescu, București, 1981.
- *** *Mihail Sebastian*, antologie, prefață, tabel cronologic și bibliografie de Anatol Ghermanschi, Editura Eminescu, București, 1981.
- *** *Camil Petrescu*, antologie și prefață de Paul Dugneanu, Editura Eminescu, București, 1984.
- *** *Liviu Rebreanu după un veac*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985.
- *** *Poetica romanului românesc*, antologie, note și repere bibliografice de M. Regneală, prefață de R. Țeposu, Editura Minerva, București, 1987.

266.600